

Teresa Martyniuk, *Polityka amortyzacyjna w strategii przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1999, ss. 255.

Przedmiotem rozważań zawartych w recenzowanej książce jest – zgodnie z tytułem – polityka amortyzacyjna mieszcząca się w ramach polityki przedsiębiorstwa.

Myślą przewodnią książki jest próba znalezienia odpowiedzi na pytanie: „jaka jest możliwość i zdolność przedsiębiorstw do akumulowania z odpisów amortyzacyjnych wolnych środków kapitałowych w celu realizacji podejmowanych decyzji inwestycyjnych”. Autorka podejmuje próbę identyfikacji ekonomicznych, finansowych i prawnych uwarunkowań istoty i funkcji amortyzacji w sterowaniu przedsiębiorstwem.

Celem Autorki jest opracowanie podstawy do rozważań o kształtowaniu polityki amortyzacyjnej w przedsiębiorstwie. Aby zrealizować cel pracy, Autorka podzieliła tok swoich rozważań na dwie grupy zagadnień. W obrębie pierwszej grupy, zaprezentowano na tle literatury przedmiotu, teoretyczne aspekty polityki amortyzacyjnej przedsiębiorstwa. W części drugiej, przedstawione zostały wyniki przeprowadzonych badań, dotyczących możliwości wykorzystania polityki amortyzacyjnej w praktyce polskich przedsiębiorstw. Omawiana książka ma w większym stopniu charakter pracy sprawozdawczej, aniżeli badawczej. Wynika to z faktu, iż jej zawartość to przede wszystkim przegląd dorobku dotychczasowej literatury przedmiotu, zaś w mniejszym stopniu wnioskowanie oparte na materiale empirycznym.

Recenzowana książka składa się pięciu rozdziałów ze wstępem i zakończeniem, krótkiego aneksu oraz wykazu literatury liczącego 137 pozycji w językach obcych oraz 134 pozycje polskie. Przyjmując, za Autorką, podział rozważań na dwie grupy zagadnień, można książkę niejako podzielić na dwie części, teoretyczną, na którą składają się rozdziały od pierwszego do czwartego oraz empiryczną, którą stanowi rozdział piąty.

Pierwszy rozdział książki ma charakter systematyzujący, a jego treść to przede wszystkim definicje podstawowych pojęć używanych przez Autorkę. W pierwszej części rozdziału Autorka zajmuje się zdefiniowaniem pojęcia amortyzacja i system amortyzacji. Przedstawiono tutaj istotę amortyzacji na tle krajowej i zagranicznej literatury przedmiotu, głównie niemieckiej. Możemy tutaj przede wszystkim znaleźć opis, jak Autorka rozumie, biorąc pod uwagę przypisywane amortyzacji w literaturze przedmiotu funkcje, jej pojęcie. Podkreśla się duże zróżnicowanie w interpretacji jej istoty zdeterminowane przede wszystkim różnymi teoriami bilansu.

W następnej części pierwszego rozdziału można znaleźć krótką charakterystykę poszczególnych elementów systemu amortyzacyjnego, nazywanych przez Autorkę wyznacznikami kategorii amortyzacji. Wyodrębniono ponadto, amortyzację dla potrzeb bilansu handlowego, bilansu podatkowego oraz rachunku kosztów.

Dokonując oceny zawartości pierwszego rozdziału podkreślić należy fundamentalne znaczenie zdefiniowania pojęć dla prawidłowego zrozumienia intencji Autorki książki. Wydaje się, iż w tym zakresie pierwszy rozdział swoje zadanie spełnia.

Rozdział drugi jest w całości poświęcony polityce amortyzacyjnej. Autorka przedstawia w nim główne, jej zdaniem, czynniki determinujące politykę amortyzacyjną. Dodatkowo, w szczególności sposób, podkreśla związek amortyzacji z wynikiem finansowym, podatkiem dochodowym, wartością majątku i koniecznością jego odnowy.

W pozostałej części rozdziału drugiego przedstawiona została rola amortyzacji w samofinansowaniu inwestycji, jej związek z zyskiem zatrzymanym oraz „uzupełniające” w stosunku do odpisów amortyzacyjnych możliwości finansowania procesów reprodukcji majątku. Znaczenie amortyzacji dla samofinansowania procesów reprodukcji majątku jest znane, a konieczność jego omówienia oczywista. Zastanowienia jednak wymaga, czy w książce o polityce amortyzacyjnej konieczne jest tak szczegółowe omówienie zagadnień nazywanych przez Autorkę jako „uzupełniające możliwości finansowe” takie jak leasing czy rezerwy kosztowe.

Rozdział trzeci traktuje o finansowo – decyzyjnej funkcji amortyzacji. Znacząca część tego rozdziału poświęcona została znalezieniu odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób – poprzez uwalnianie środków pochodzących z odpisów amortyzacyjnych – może nastąpić wzrost okresowej i całkowitej zdolności produkcyjnej przedsiębiorstw.

W dość obszernym zakresie, Autorka przedstawia kluczowe dla polityki amortyzacyjnej przedsiębiorstwa modele teoretyczne. Za punkt wyjścia przyjmuje model efektu podwyższania zdolności produkcyjnej Lohmanna i Ruchtiego, po to by następnie przedstawić prowadzoną szeroko w literaturze niemieckiej dyskusję na temat wad i zalet tego modelu. Wyniki tej dyskusji stworzyły podstawy do powstania nowych modeli optymalizujących efekt zwiększania zdolności produkcyjnej, spośród których takie jak model Neuberta, model *Hotel* oraz model *Omnibus* zaprezentowano w niniejszej książce. Wydaje się, że powyższe modele zostały zaprezentowane dość rzetelnie. Być może, dla większej przejrzystości prezentowanych modeli, należałoby przedstawić, w sposób bardziej szczegółowy, założenia leżące u ich podstaw.

Zastrzeżenia budzi jednak, zamykający rozdział trzeci podrozdział prezentujący metody rachunku efektywności inwestycji. Wydaje się bowiem, iż został on sztucznie umieszczony w tym miejscu, gdyż swoją problematyką znacznie odbiega od pozostałych części tego rozdziału.

Czwarty rozdział prezentuje metodyczne przesłanki polityki amortyzacyjnej. W szczególności sposób Autorka podkreśla możliwość wyboru odrębnej procedury dokonywania odpisów amortyzacyjnych dla potrzeb bilansowych i podatkowych. Podkreśla się tutaj, szczególną rolę przyspieszonych odpisów amortyzacyjnych w procesie inwestowania. Ponadto, opisano możliwe kombinacje metod amortyzacyjnych, znaczenie amortyzacji dla kształtowania nadwyżki finansowej i progu rentowności oraz jej rolę w neutralizacji destrukcyjnego wpływu zjawisk inflacyjnych na procesy inwestycyjne.

Niestety, nie do końca satysfakcjonujący jest sposób zaprezentowania prawnych rozwiązań dotyczących amortyzacji przyspieszonej w różnych krajach świata i w Polsce. Żałować należy, że Autorka ogranicza się jedynie do bardzo ogólnego opisu rozwiązań przyjętych w wybranych państwach Unii Europejskiej (zajmują one trzy strony – por. s. 153 oraz 156 - 157), w zasadzie całkowicie pomijając rozwiązania przyjęte w państwach pozaeuropejskich. Podobnie bardzo ogólny obraz dotyczy rozwiązań obowiązujących w Polsce. Dodatkowo, uwagę zwraca brak analizy komparatywnej.

Bardziej wnikliwe omówienie prawnych rozwiązań z zakresu amortyzacji w różnych krajach świata oraz ich analiza porównawcza wydają się w niniejszym opracowaniu niezbędne, zwłaszcza że to zagadnienie stanowi wyraźne połączenie z empiryczną częścią opracowania zawartą w rozdziale następnym.

Ostatni rozdział książki zawiera sprawozdanie z badań empirycznych na temat: jakie są możliwości wykorzystania polityki amortyzacyjnej w warunkach polskich? Badaniom tym przyswieca założenie, że polskie przedsiębiorstwa na mocy obowiązujących norm prawa bilansowego i podatkowego mają możliwość wyboru różnych metod amortyzacji majątku, okresu amortyzowania, a nawet metody wyceny i przeszacowania majątku, a tym samym różnych możliwości gromadzenia i wydatkowania środków na sfinansowanie procesów reprodukcji majątku trwałego.

Poza charakterystyką przedmiotu i metodą badawczą, opisuje się w nim wyniki badań dotyczących charakterystyki decyzji inwestycyjnych, instrumentów wpływających na te decyzje ze szczególnym wyróżnieniem instrumentów polityki amortyzacyjnej oraz metod oceny decyzji inwestycyjnych podejmowanych przez badane przedsiębiorstwa.

Z lektury książki T. Martyniuk można uzyskać stosunkowo obszerny obraz problematyki związanej z polityką amortyzacyjną przedsiębiorstwa, który został przedstawiony w oparciu o dotychczasowy dorobek krajowej i zagranicznej literatury przedmiotu. Na szczególne podkreślenie zasługują dotychczas niezbyt licznie i wnikliwie opisywane w polskiej literaturze przedmiotu i jednocześnie niezauważane bądź niedoceniane przez przedsiębiorstwa takie zagadnienia jak:

- 1) podział odpisów amortyzacyjnych na dokonywane dla potrzeb bilansu handlowego, bilansu podatkowego oraz rachunku kosztów, ze szczególnym zwróceniem uwagi na odmiennosć założeń leżących u podstaw dokonywania wspomnianych odpisów, a wynikających z różnorodności celów i zadań im stawianych,
- 2) podkreślenie długofalowego charakteru amortyzacji związanego z procesami inwestycyjnymi, a nie tylko ograniczanie jej roli do poprawy zdolności płatniczej (płynności) przedsiębiorstwa,
- 3) funkcja finansowo-decyzyjna amortyzacji, bogato ilustrowana modelami teoretycznymi ukazującymi, w jaki sposób może nastąpić wzrost okresowej i całkowitej zdolności produkcyjnej przedsiębiorstw.

Fakt poświęcenia powyższym zagadnieniom tak dużo miejsca w niniejszym opracowaniu oraz sposób ich przedstawienia, to z pewnością mocne strony recenzowanej publikacji.

Jednocześnie jednak, trzeba zaznaczyć, iż Autorka nie ustrzegła się pewnych nieścisłości i niedociągnięć, stanowiących słabe strony książki.

I tak, wątpliwości budzi, przytoczona przez Autorkę na s. 31 charakterystyka czasowych metod amortyzacji. Trudno zgodzić się ze stwierdzeniem, iż czasowe metody dokonywania odpisów amortyzacyjnych zakładają równomierne zużycie składników majątku w całym okresie ich eksploatacji, co w konsekwencji zapewnia równomierne rozłożenie ich amortyzacji w czasie. Niewątpliwie jest to stwierdzenie prawdziwe, ale wyłącznie w odniesieniu do metody amortyzacji liniowej. Trudno bowiem traktować degresywne i progresywne metody amortyzacji, za takie które zakładają równomierne zużycie składnika majątku trwałego w czasie.

Kolejna wątpliwość związana jest z założeniem, że w naturalnych metodach amortyzacji możliwe jest powiązanie stawek amortyzacyjnych z wynikiem finansowym. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, iż metody te oparte są na wielkości produkcji wytwarzanej przez amortyzowane obiekty, najczęściej określonej w postaci liczby sztuk, godzin pracy, kilometrów itp. Z kolei wynik finansowy jest często punktem odniesienia w tzw. umownych metodach amortyzacji, które zakładają całkowitą dowolność podstawy obliczania stawki amortyzacyjnej.

Ponadto, razi nieporadność Autorki w posługiwaniu się podstawowymi pojęciami z zakresu finansów przedsiębiorstw (używanie przy definiowaniu przepływów pieniężnych niejednoznacznego terminu „przychody” zamiast wpływy, bardzo płytka interpretacja dynamicznych metod oceny efektywności inwestycji – por. s. 146 i n.).

Dodatkowe zastrzeżenia budzić może niepoprawne stwierdzenie zamieszczone na s. 167, że amortyzacja będąc kosztem stałym nie ma większego wpływu na próg rentowności podmiotu. Jednocześnie Autorka sama sobie zaprzecza konstatując, że ze względu na możliwość wyboru stawek amortyzacyjnych w przedziale między wyższymi i niższymi następuje przesunięcie progu rentowności (rys. 35 i 36).

Wydaje się jednak, że najsłabszą stroną recenzowanej pozycji jest jej część empiryczna. Przeprowadzone przez Autorkę badania, niestety tylko w niewielkim stopniu wzbogacają naszą wiedzę na temat polityki amortyzacyjnej polskich przedsiębiorstw. Wiedza czytelnika na ten temat ma nadal enigmatyczny charakter, a dzieje się tak za przyczyną bardzo ogólnej treści ankiety, która jest podstawą badań. Znacząca większość z 10 pytań ankiety to pytania całkowicie pomijające dane liczbowe ze sprawozdań finansowych lub dokumentów źródłowych badanych przedsiębiorstw, na które odpowiedź brzmi „tak lub nie”. Dodać należy, iż w ogóle wątpliwości budzi wybór ankiety jako formy zbierania danych na potrzeby prac z zakresu finansów.

Podsumowując rozważania należy stwierdzić, iż bardzo trudno jest dokonać jednoznacznej oceny książki T. Martyniuk. Z jednej strony, książka ta stara się wypełnić lukę na rynku wydawniczym w zakresie pozycji opisujących problematykę amortyzacji. Niewątpliwie, wiele zagadnień z tego zakresu zostało omówionych w sposób możliwie pełny. Z drugiej strony w pewnych wcześniej wymienionych kwestiach książka pozostawia poczucie niedosytu.

W związku z powyższym, trudno jest wyraźnie określić adresata recenzowanej pracy. We wstępie książki można znaleźć zdanie, iż polityka amortyzacyjna jest niedoceniana zarówno przez praktykę gospodarczą jak i teorię. Wydaje się, że w ten oto pośredni sposób, autorka kieruje swoją książkę zarówno do teoretyków jak i praktyków życia gospodarczego. Moim zdaniem nie jest to z pewnością poradnik dla praktyków gospodarczych, gdyż zbyt płytko odnosi się do rozwiązań systemowych obowiązujących w tym zakresie, jakkolwiek nie jest to podręcznik akademicki, który w bardziej dogłębny i przystępny sposób powinien opisywać i analizować powyższe zagadnienia.

Uważam, że przedstawione w recenzji uwagi, niekiedy dyskusyjne, nie przekreślają faktu, że recenzowana praca jest pozycją wartościową. Powinna ona trafić do rąk tych wszystkich, którzy zajmują się problematyką amortyzacji. Stanowić dla nich będzie niewątpliwie interesującą i pożyteczną lekturę.

Michał Kaldowski